

בית דין הרבני האזורי בתל-אביב
 חברי ביה"ד: הרב ש. ב. ורנר אב"ד
 הרב שלמה טנא חבר ביה"ד
 הרב י. ה. אפשטיין חבר ביה"ד

חובת מזונות לאשה שבעלה ירד למדה"י

(בעקבות בירורים משפטיים בבית הדין על רקע זה)

שאלה: בעל שירד למדה"י ברשות אשתו, ומבקש שתבא אליו לשם לדבריו הסכימה האשה ליציאת קבע שלו למספר שנים, וכן להצטרפותה אליו לכשימצא שם מחיתו. לדברי האשה לא הסכימה ליציאתו אלא באופן ארעי כתייר ע"מ לחזור בקרוב, לתנאי זה גם היא היתה מוכנה לצאת, אבל לא ליציאת קבע שלו, וכש"כ שלה. בפרט שלפי מה שנראה לה הכונה היא ליציאה עולמית. השאלה היא אם יש בכח האשה לתבע ממנו גירושין וכתובה, וכן אם יש לה עליו זכות מזונותו כיון שנישאו כאן בארץ, ותביעתו להוציאה לחו"ל אינה מוצדקת.

תשובה: לשם בירור השאלה עלינו להכנס לבירור בעיות הלכה כדלהלן:

- א. על מה מבוססת זכות הדיור במקום מסוים, ומה דינו של בן הזוג שיצא לגור במקום אחר בניגוד לאותה זכות.
- ב. מהו החילוק בין זכות כג"ל מכח מקום הנשואין לבין זכות הדיור בא"י מכח הדין של "הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין מא"י".
- ג. הסכים אחד מבני הזוג שהשני ירד לחו"ל האם הסכמה זו מחייבת או שניתנת לחזרה.
- ד. באם גם נניח שזכאי הצד שהסכים לחזור בו מהסכמתו ולהשאר במקומו בא"י, האם מזכותו או לדרוש מהצד השני לעלות לא"י להצטרף אליו ובמדה שמסרב תעמוד בחיובו למזונותיה כל זמן שהם בנפרד או שזכותו כג"ל מוגבלת אך ורק לדרישת גט וכתובה וכדומה.

(א) בשו"ע אה"ע סימן ע"ה להלכה ג' ארצות בא"י חלוקות זו מזו לענין נשואין כו' וכל הישוב הוא ארצות? כגון ארץ כנען וארץ מצרים וכו' שמי שהוא מארץ מהארצות ונשא אשה בארץ אחרת כופין אותה ויוצאה עמו לארצו כו' שעל מנת כן נשאה אע"פ שלא פירש אבל הנושא אשה באחת מהארצות והוא מאנשי אותה הארץ אינו יכול להוציאה לארץ אחרת" כו' והוא לשון הרמב"ם בפ"ג מאישות הי"ז עפ"י המבואר במשנה וגמ' כתובות ק"י.

ברור על כן שאם נשא אשה במקום מסוים והבעל הוא מתושבי אותו מקום, מזכותה להשאר לגור במקום בו נשאה. דמקום הנשואין הוא כמו תנאי מפורש, ועל דעת כן נשאה להשאר באותו מקום, ואין ביכולתו להוציאה מחוץ לאותו מקום נגד רצונה. והוא עומד במלוא חיוביו כלפיה בהתאם לתנאי הנ"ל. ובאם יצא לארץ אחרת ומעגנה שלא כדין, הדין נותן שחייב במזונותיה אף שהם בנפרד, שהרי אינה מחוייבת ללכת אחריו וזהו בניגוד לתנאי הנשואין להוציאה לארץ אחרת. כדוגמא לכך יש לציין את ההלכה: אשה שיצאה מבית בעלה והלכה לבית אחר, אם באה מחמת טענה, דלא מתדר לה בבית בעלה, חייב לזונה, אף שאינה עמו, כמבואר באה"ע סי' ע' סי"ב עיי"ש. ומכש"כ בנד"ד כשהיא נשארה במקום הנשואין בזכות וכדין, והוא שיוצא לארץ אחרת ומעגנה שלא כדין, דודאי חייב במזונותיה. והרי הוא כמורד מאישות כל עוד שאינו חוזר למקומה היא זכנ"ל בשו"ע דכופין ע"ז.

אף שהדברים ברורים מן הראוי להביא כאן משו"ת הר"ן סימן ל"ח שכתב דגם כנשבע לצאת למקום אחר אינו צריך היחר חכם דהוה ליה כנשבע לעבור על המצוה "לפי שאין האיש רשאי להניח את אשתו וללכת לו דמחוייב לה מדכתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע, וכי תימא תלך אשתו אחריו, כבר הקרתי על שמעון זה ומצאתי שהוא מפירפיני"אה ושנשא אשתו משם וכיון שכן לא כל הימנו להוציאה משם ולהוליכה בקצות הארץ וכדחתנן בפ' שני דייני גזירות שלש ארצות לנשואין" כו' עיי"ש. מבואר מדברי הר"ן כנ"ל בדברנו, דאף שלכאורה מגדר חיובי האישות היה הדין נותן שאשה תלך אחרי בעלה, שהרי משועבדת היא לבעלה, ואין לך חיוב אישות יותר גדול מזה להיות יחד עם בעלה, אכן מכיון שנשא אותה במקומה, הרי מכח מקום הנשואין זכותה להשאר שם, ועל מנת כן נשאה, ולא כל הימנו להוציאה ממקומה בו יושבת בזכות.

(ב) ואם כך הדין נותן בזכות דיור מכח מקום הנשואין מכש"כ כשהמדובר בזכות דיור בא"י. דהרי בזה שנינו במשנה כתובות ק"י ב' "הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאינן ובגמ' שם "ת"ר הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות כופין אותה לעלות ואם לאו תצא בלא כתובה. היא אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות כופין אותו לעלות ואם לאו יוציא ויתן כתובה כו' הוא אומר לצאת והיא אומרת שלא לצאת כופין אותו שלא לצאת וכו' ונפסק כן להלכה ברמב"ם פי"ג מאישות הי"ט"כ' ובשר"ע אה"ע סי' ע"ה סעיפים ג"ד' "בד"א מחו"ל לחו"ל אבל מחו"ל לא"י כופין (אותה) לעלות אפילו מנוה יפה לנוה הרע ואפילו ממקום שרובו ישראל למקום שרובו עכ"רם ואין מוציאינן מא"י לחו"ל ואפילו מנוה הרע לנוה הטוב" וראה בת"מ ס"ק ט"ז ובב"ש ובאהג"א ס"ק י"ד שכתבו דלא גרסינן "אותה" דגם אותו כופין לעלות עיי"ש וכמבואר שם בסעיף ד' "אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה יוציא ויתן כתובה כו' שהכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאינן משם".

א"כ מבואר דישנה כפיה מיוחדת כשרוצה אחד מבני הזוג לעלות לא"י ומכש"כ כשרוצה שלא לצאת מא"י לחו"ל דכופין את השני על כך. ולכאורה אין ספק בזה דכפיה זו יכולה להיות לפחות ע"י חיובו במזונות, שאולי ע"י כך יוכרח לעלות לא"י, הן אמנם שבנד"ד אין זקוקים לזה שהרי מעיקר הדין חייב במזונותיה, כמבואר לעיל דמקום הנשואין היה כאן בא"י ועל מנת כן נשאה, ופשוט דעומד בחיובו למזונותיה עכ"פ, אף אם לא נבא לכופו לעלות מאיזה טעם שיהיה.

ג) גידון זה אם כופין אותו לעלות לא"י במחלוקת שנוי ובירושלמי כתובות שם אמרו לחלק בזה בינו לבינה ודלא כברייתא שבבבלי הנ"ל ח"ל הירוש' .הוא רוצה לעלות לא"י והיא אינה רוצה כופין אותה לעלות, היא רוצה והוא אינו רוצה אין כופין אותו לעלות. וראה בטור מש"כ בשם מהר"מ מרוטנברג דהירוש' איירי בזה"ז והברייתא שבבבלי איירי בזמן הבית, והטור חלק עליו. וראה בהג"א ובמרדכי מש"כ ובבאור הגר"א בסי' ע"ה ס"ק י"ז מש"כ בטעם החילוק בזה"ז בין האיש להאשה .דאין מצוה על האשה עתה לדור בא"י דמשום מצוות הנהוגות שם דוקא האיש מצווה עליו לטרוח לקיים משא"כ בזמן בה"מ" וראה בס' .פרשת המלך" להגרי"מ בן-מנחם בסוף פי"ג מאישות שהאריך בביאור הדבר עיי"ש. אכן מלבד מה שהרמב"ם והשו"ע פסקו להלכה כברייתא שבבבלי ולא חילקו כלל בינו לבינה, הרי בגדוננו המדובר לצאת מא"י לחו"ל, ובוה גם הירושלמי מודה דלא יפה כח האיש מהאשה. וז"ל הירושלמי שם: .הוא רוצה לצאת לחו"ל והיא אינה רוצה אין כופין אותה לצאת. עיי"ש. א"כ ברור דאף לשיטה זו, שבדין לעלות לא"י יפה כח האיש מכת האשה הרי בלא לצאת מא"י לחו"ל הושווה דינם. ולפי"ז פשוט כנ"ל שביצא הוא לחו"ל והיא עומדת על זכותה שלא לצאת מא"י לחו"ל שהדין עמה ועכ"פ חייב במזונותיה, וזה גם מחוץ לזכות הדיור מכח מקום הנשואין, ומה גם בנד"ד שנשאו בא"י וגרו בה אחרי הנשואין מספר שנים כנ"ל.

ד) אכן כל זה לוא האשה מתחלה היתה מתנגדת ליציאת בעלה לחו"ל, דאז כפי שבררנו הדין עמה לכופו שלא לצאת, וכשיצא — לכופו לעלות, וחייב במזונותיה ועומד במלוא חיוביו כלפיה בלא שום ספק כנ"ל. אבל בנד"ד כשהסכימה בשעתו ליציאה לחו"ל, ולדבריו הוא, הוסכם ביניהם שאף היא תרד אחריו לחו"ל — אף אמנם שהיא מכחישה שכאילו הסכימה לירד להשתקע בחו"ל — מן החובה לברר — באם גם נניח כדבריו — אם יש ביכלתה לחזור בה מהסכמתה או לא. ומזה באנו לספק שני באם הסכמתה לשיבתו הוא בחו"ל (ובזה הרי אין הכחשה בין הצדדים שהסכימה ליציאתו לחו"ל למספר שנים) עכ"פ מחייבת אותה שלא לדרוש הצטרפותו אליה. וא"כ אף אם נשאר בזכותה להשאר בא"י, אין, מאידך, לראות בישיבתו בחו"ל משום מרדות בחיובי אישות, ואז זכותה למזונות ממנו מוטלת בספק, דאולי במקרה כזה, כשכל אחד מבני הזוג יושב במקומו בנפרד בדין, אין מקום לחיוב מזונות, שעיקר חיובו כשהיא עמו ולא כשהם בנפרד ובמקרה כזה אולי קיימת רק הזכות לגט וכתובה ולא למזונות.

ואף דלכאורה לפי"מ שנתבאר הרי באמרה היא לעלות הדין עמה וכופין אותו לעלות, א"כ מה בכך שהסכימה לצאת לחו"ל, לא תהא הסכמתה והבטחתה לצאת גדולה מאילו יצאה בפועל לחו"ל, דהרי גם אז דינה לעלות לא"י אם רוצה, דהרי הכל מעלין לא"י אף כשנישאו בחו"ל, וא"כ אין לכאורה מקום לשאלתנו אם ביכלתה לחזור בה, שהרי הסכמה לצאת אינה יותר משהייה בפועל בחו"ל, אכן אחרי העיון יש מקום רב לחלק בין הנושאים.

ה) דהנה יש להבין עיקרה של הלכה זו .דהכל מעלין לא"י" דלאחר שישנה הלכה זו ה"ז ג"כ מעין תנאי בנשואין שע"מ כן נשאה, היינו כמו דכות הדיור במקום בו נשאו או במקום ממנו בא הבעל גובע מתנאי זה, וכלשון השו"ע .שמי שהוא מארץ

מן הארצות ונשא אשה בארץ אחרת כופין אותה ויוצאה עמו לארצו... שע"מ כן נשאה אע"פ שלא פירש" כו', כן יש להבין שבכל נשואין איפה שלא נתקיימו יש מעין תנאי שנשארת זכות לכל אחד מהצדדים לדרוש מהשני לעלות לא"י, ולגבי א"י הוי כאילו התנו שע"מ כן נשאו שיוכלו תמיד לעקור דירתם לא"י. והנאמר בסעיף ד"ה' אמר האיש לעלות לא"י כו' היינו הך עם הנאמר בסעיף א' הנ"ל כשדורש לקיים את תנאי הנשואין לדור באותו מקום עליו הותנה עם הנשואין „אע"פ שלא פירש". ואם כנים אנו בזה שזכות העליה לא"י היא מגדר תנאי הנשואין „שע"מ כן נשאו" והרי ברור שעל זכות מעין זו מועיל ויתור מפורש והסכמת הצדדים, יוצא לפי"ז הבדל יסודי בין נשאו בחו"ל לבין נשאו בא"י והסכימו לצאת. דבנשאו בחו"ל לא היה בנשואין אלה משום ויתור על זכות העקירה לא"י, ולהיפך — כאילו הותנה שע"מ כן נישאים, שיוכל כ"א לעלות לא"י, ולדרוש מהשני הצטרפותו אליו. משא"כ כשנשאו בא"י והסכימו לצאת ממנה לחו"ל הרי הסכמה זו מהוה ויתור מפורש על זכות הדיור בא"י, וכמו שברור שמהני ויתור על זכות דיור הנובע מכח מקום הנשואין כן לכאורה מהני ויתור על זכות הדיור בא"י הנובע ג"כ כנ"ל מכח התנאי שבנשואין. שמכח מעלת וקדושת א"י הוי כאילו הותנה בכל נשואין שהם לבטל מקום ישיבתם למען העליה לא"י, וא"כ יש מקום לספקנו הנ"ל אם הסכמה מצד האשה ליציאת בעלה לחו"ל והצטרפותה אליו האם מחייבתה באופן החלטי או שברשותה עדיין לחזור בה לכשתרצה. וראה בהפלאה בסוף כתובות שם שכתוב לדבר פשוט, דבן חו"ל שאירס אשה בא"י שלפי התוספתא כופין אותה לצאת שע"מ כן נשאה שכתב וז"ל „ולפי"ז י"ל דהכא גרע טפי מהוא אומר לעלות דמיירי ששניהם מחו"ל ודריים שם דכיון שהיא מא"י ונתארסה לבן חו"ל הו"ל כאלו התנה שתלך עמו, והיכא דהיתנה התנאי קיים, דלא ה"ל כמתנה ע"מ שכתוב בתורה כיון דלא מפורש בתורה". ואף שברור הדבר דהסכמת צד אחד במקרים אלה מחייבת ומכש"כ כשמצד השני על סמך הסכמה כזו עשה מעשה והוציא הוצאות ויצא לאן שיצא, שלא יתכן שתוכל כל פעם להתחרט בה ולהוליכו „מדחי אל דחי", ראה מעין זה בשו"ת הריב"ש סי' פ"א שכתב „אין ספק שאין האיש יכול לכוף את אשתו ללכת עמו על הספק מעיר לעיר ולהוליכה מדחי אל דחי" אכן בנד"ד כשהמדובר בהסכמתה לצאת מא"י לחו"ל הרי מחוץ לזכות הדיור מכח מקום הנשואין — שע"ז כנ"ל ודאי מועיל ויתור — הרי יש בזה משום ביטול מצוה, והדעת נוטה שעל מצוה לא שייך ויתור והזכות לכל אחד לחזור בו כדי לקיים את המצוה.

ומצאנו שבזה כבר דנו רבותנו והמריט"צ בשו"ת סימן רכ"ז כתב דאפילו אם הסכימה לצאת לחו"ל ואפילו נשבעה על כך יכולה לחזור בה וז"ל: „ולא מיבעיא בנדון זה אלא אפילו אם היתה בא"י והתנה שיוציאנה, כתבתי דאינו יכול להוציאה דלא מהני שבועה לבטל המצוה" וראה בכנה"ג הגהות ב"י סי' ע"ה מש"כ. הרי להדיא דבהתנה עמה שיוציאה מא"י לחו"ל ונשבעה לקיים תנאי זה, אינו יכול להוציאה ולא מהני גם שבועתה דהוי כשבועה לבטל את המצוה וא"כ לכאורה ברור דיכולה לחזור בה מהסכמתה במקרה דנן גם לוא נאמינו כנ"ל שבשעתו סוכם ביניהם שגם היא תרד אחריו לחו"ל.

(ו) זה אמנם שיש לחלק דהמדובר במהריט"ץ כשעדיין לא יצא אף אחד מן הצדדים לחו"ל לפני שחזרה בה ורק תובע ממנה לקיים תנאה ולצאת אתה, משא"כ

בנדוננו כשנעשה מעשה וע"ס התחייבותה יצא כבר הבעל לחו"ל, אולי מחוייבת לקיים תנאה, מכל וכל דאם היה יודע מסירובה לא היה מוציא הוצאות וכו'. אולם אף אם נחלק כנ"ל, כל זה עד כמה שנוגע לכוף את הצד השני היינו דבנידון המהריט"צ, אם חוזרת בה יכולה גם לעכב עליו שלא יצא ולא יעגנה וכופה אותו ע"ז, משא"כ בנד"ד שכבר יצא ברשות אף אם אין בחזרתה היא משום טענה עליו להתזירו אליה ואינו כמורד בזה שאינו עולה, אבל מאידך הרי גם היא כדין אינה יוצאת שאינה רוצה לבטל מצות ישוב א"י וכאמור אין בכח שום התחייבות לחייבה לבטל את המצוה, א"כ עכ"פ אין לראותה כמורדת מאישות באי יציאתה לחו"ל וזכותה לגט וכתובה קיים ובאם יסרב ליתן גט וכתובה יהיה חייב במזונותיה כל זמן שמעוכבת ומעוגנת מחמת סירובו זה.

ז) לאור הנ"ל באנו לשאלה נוספת שאף אמנם שמכת תנאי הגשואין, שזוהי התחייבות הדדית שבין בני הזוג לכשלעצמם מהני ודאי ויתור אחד הצדדים הרי קיימת שאלה אם יש לבא מדין כפיה לקיום המצוה לכשלעצמה וזה מבלי קשר עם תנאי הגשואין שע"ז כאמור ויתרה עם הסכמתה, אכן למה לא לכופו לקיום המצוה שבישיבת א"י.

ובזה נביא מקודם דברי המבי"ט שכתב בסימן קל"ט וז"ל:

„ילמדנו רבנו, ראובן שנדרר אם יהיה לו כך וכך יסתדר בצפת ועתה נתקיים הדבר ואביו ואמו אינם מניחים אותו ללכת לדור לשם וגם כן אשתו אינה רוצה לדור שם וטוענת שכתוב בכתובתה שלא יוציאנה לדור בשום מקום אחר. תשובה: חייב לקיים נדרו ואינו חייב לחוש לצוואת אביו ואמו כדילפינן בב"ק דיבמות אם אמר לו אביו הסמא וכו' לא ישמע לו כו', ומה שבא בשאלה שגם אשתו אינה רוצה בטענת שכתוב בכתובתה כו' אפשר לומר שאין כונת שום מקום אחר כי אם לחו"ל ולא לא"י שלא התנו ע"מ שכתוב בתורה, ואף אם היינו אומרים שהכוונה היתה גם לא"י ויהיה התנאי חל בכלל. דבר המותר חו"ל, עם דבר איסור, תנאי שלא לעלות לא"י, אפ"ה לא מועיל תנאי זה אלא לענין שלא תפסיד כתובתה, שבלא התנאי הוזה היתה מפסדת כתובתה כדתניא שילהי כתובות כו' ובתנאי זה אינה מפסידה כתובתה כיון שאינו יכול לכופה ותצא בכתובה ויעלה הוא וישא אחרת. ונראה דבין כך ובין כך כופין קודם והדר אם לא תרצה תצא בלא כתובה דהר"ל למתנא הוא אומר לעלות וכו' תצא בלא כתובה ומדקתני כופין כו' משמע דכופין קודם בדברים ואם לא תרצה תצא ואם כופין הווי בשוטין משמע דכופין אותה שתעלה ותקיים גם מצות עליה, משום דקשים גירושין לפני המקום ואם לאו שבעלה אינו רוצה לכופה או שסרבנית היא תצא שלא בכתובה דהא דתניא כופין אבי"ד קאי מדלא קתני כופה אותה אלא כופין. ונראה טעמא דכופין אע"ג דאין כופין שיעלה לא"י, משום דהוי מצוה שמתן שכרה בצדה מצד המעלות שבה וגם שלב האדם נוקפו אם יוכל להתפרנס ולא יצטרך לחזור ולצאת בשביל המזונות והוי כמו פקוח נפש ואפ"ה זה שאומר לעלות ואין לבו נוקפו והיא אינה רוצה כופין אותה שהוא חייב במזונותיה ויסתייע מלמעלה דשומר מצוה לא ידע דבר רע, ואם אינה רוצה

ואינה שומעת תצא שלא בכתובה וגם אם היא רוצה לעלות והוא אינו רוצה, אע"פ שהוא אינו תלוי בה, כיוון שהיא רוצה יתן לה כתובתה והכא שהתנה כוספין אותה בבי"ד, ואם אינה שומעת לא תצא בכתובה מפני תנאה, שהתנאי אינו מועיל לה אלא לגבי בעלה, שאינו יכול לכופה ולא לגבי בי"ד ואם לא תשמע תהיה עוברת על דברי חכמים וכן הביא הרי"ף ז"ל ברייתא זו כוספין אותה ואם לאו כו' כגירסת הגמ' אלא שהרמב"ם ז"ל לא כתב כוספין אלא תצא בלא כתובה ואפשר שהשמיט כוספין כמו שהשמיט סיפא דהאי ברייתא, כמו שכתב המ"מ, הכלל שחייב איש זה לקיים גדרו של מצוה ואין אביו ואמו ואשתו יכולין לעכבו" עכ"ל המבי"ט.

ח) למדנו מדברי המבי"ט דכפיה זו לעלות לא"י, אתינן עלה משתי פנים, כפיית הבעל מצד תנאי הנשואין, כמוש"נ בדברינו לעיל, וכפיית בי"ד מצד המצוה שבעליה זו ולכן גם כשהתנה מפורש שלא להוציאה ממקומה לשום מקום אחר ובוה התנאי ויתר על זכות העליה מגדר תנאי הנשואין כנ"ל ותו אין בידו הוא לכופה לעלות, עדיין יכולים בי"ד לכופה מצד המצוה ודייק כן מהברייתא שבגמ' דקתני „כופין אותה לעלות" עיי"ש בדבריו.

אמנם יש לדון אם אשה ישנה במצות ישוב א"י, וראה ברמב"ן עה"ת במדבר ל"ג נ"ג עה"פ „והורשתם את הארץ וישבתם בה" שכתב „על דעתי זו מצות עשה כו' ומה שהפליגו רבותנו במצות הישיבה בא"י ושאסור לצאת ממנה וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לא"י וכן האיש, בכאן נצטוינו במצוה זו" כו' עיי"ש. וראה בבאהגר"א אה"ע ס"ק י"ז מש"כ עפ"י דברי הירושלמי דבוה"ז אין האשה מצווה לדור בא"י דמשום מצוות הנהוגות שם דוקא האיש מצוה עליו לטרוח לקיימם משא"כ בזמן ביה"מ וראה גם בבית יצחק אה"ע ח"א סימן ה' אות ד' ובבית הלוי בח"ב בסופו מש"כ בזה ובס' פרשת המלך פ"ג מאישות מה שדן בזה בהרחבה, אכן מבלי להכנס בשאלה זו אם יש מצוה לאשה בזה"ז לעלות לא"י ואם יש לכופה על זה י"ל דכאן בכפייה זו לעלייתה היא, אתינן מדין המצוה המוטלת עליו, על בעלה, ואם הוא מצווה, עליה להלוות אליו שע"ז גם הוא יעלה, דקשה עליו לעלות לבדו בלעדיה וכמו דמצינן בעבד כנעני שאם אמר לעלות לא"י כוספין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלהו לשם (רמב"ם פ"ח מעבדים ה"ט) אף שהוא עצמו ודאי אינו מחוייב במצות ישוב א"י יותר מאשה אלא משום שע"י עלייתו רוח הישוב ומועיל בזה להתיישבות אחרים, וכן בבנים קטנים כופה להעלותם אף שאינם מצווים כמש"כ רש"י בשילהי כתובות שם במשנה וכו' שביאר המבי"ט דבהוא רוצה לעלות ליתא גם לטעם דאגת מוונות שהרי הוא החייב במוזנותיה ואם לבו הוא אינו נוקפו מדאגת הפרנסה מחוייבת היא להלוות אליו ולעלות אתו, ומגדר חיובי האישות אתינן עלה שמחוייבת ללכת אחריו כשהמדובר בעליה לא"י ולאפשר לו לקיים מצוה המוטלת עליו. (ראה בב"ח על הטור בסי' ע"ה שכיוון לדברי המבי"ט בחילוק זה שבינו לבינה וכתב בטעם הר"מ מרוטנברג שהביא הטור לחלק מזה"ז לזמן הבית דבוה"ז די ש דוק במוזנות אותה הוא דכוספין ולא אותו כטעם המבי"ט וראה בפרשת המלך שם שהקשה על הב"ח ולא ראה דברי המבי"ט).

ובזה מובנים דברי הרמב"ן שכתב „וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות"

וכן מש"כ בשו"ע „תצא שלא בכתובה" והמבי"ט הנ"ל עוד הרתיק לכת דגם ביושבת במקומה בזכות בתנאי מפורש בכתובתה שלא יוציאה ממקומה מ"מ כופין אותה בי"ד לעלות ותצא בלא כתובה אם לא תשמע לדברי חכמים. ואם כפיה זו לעלות היתה רק משום המצוה שלה, של האשה, מה לזה עם גדרי מורדת והפסד כתובה, כלום אשה שאינה מקיימת מצוה מפסידה כתובתה? וראה בשו"ע אה"ע סימן קט"ו בעוברת על דת שמפסידה כתובתה הוא רק במכשילתו בדבר איסור או בעשתה דבר פריצות או בעברה על חטא שבנים מתים בגלל זה, משא"כ בעשתה שום איסור אחר אינה מפסדת כתובתה עיי"ש.

אכן כפי שהסברנו שכפיה זו היא מדין המצוה המוטלת עליו ובמסרבת לעלות לא משום ביטול מצוה שלה אתינן עלה לקונסה בכתובה כי אם מגדר חיובי האישות הוא שמחוייבת לילך אחר בעלה וכשרצונו לעלות לא"י, הוא תמיד עולה ברשות וכדין ומחוייבת היא לילך אחריו והמסרבת זהו סירוב בחיובי אישיות ושפיר דיינינן לה כמורדת על כל מסקנותיה להפסד כתובה וכו' ובזה מובנים דברי המבי"ט שאף שהוא ע"י תנאו אין ביכלתו לכופה מגדר תנאי הנשואין כנ"ל עדיין ביד בי"ד לכופה להלוות לבעלה כשעולה לא"י לקיים מצות ישוב א"י ולקיים נדרו שנדר וכשאינה שומעת הרי היא שוב כמורדת בחיובי אישיות שביה"ד מחייב אותה לעלות אתו ולכן תצא שלא בכתובה.

(ט) ברם בנד"ד שונה הנושא מנידון המבי"ט, דשם הבעל הוא הרוצה לעלות והאשה המסרבת לכך דאז יש לחייבה כמבואר בדבריו, משא"כ בנדוננו כשהבעל המפרנס הוא בחו"ל והיא הדורשת עלייתו ארצה ובאם ויתרה בשעתה על זכות הישיבה בא"י שמכת תנאי הנשואין כמוש"ג, הרי באם נבוא לכופו לעלות מטעם המצוה שבעליה לא"י אין לכופו כשדואג דאגת הפרנסה כאן וכשהנהו כבר מסודר בחו"ל כפי טענתו וא"כ אין מקום לכפיית בי"ד לעלייתו הוא כמש"כ המבי"ט מכמה טעמים ראה בדבריו, אבל מאידך הרי ברור שאין גם לכופה לצאת מא"י וכנ"ל שהרי גם הירושלמי שבדין העליה לא"י מחלק בינו לבינה, בדין היציאה מא"י כתב מפורש שאם היא אינה רוצה לצאת אין כופין אותה לצאת וכמוש"כ לעיל, א"כ בנד"ד כשהיא נמצאת בא"י אין בדין לכופה לצאת בשום פנים.

אמנם לכאורה אין הכרח גמור מדברי הירושלמי לנדוננו אנו, דהא דאין יכול לכופה לצאת, המבואר בירושלמי, אולי הוא פשוט מדין דלא מיתדר לה במקום אחר וכמו שאינו יכול לכופה לצאת ממדינה למדינה ומעיר לכרך וכו' ולא מגדר מצות ישוב א"י הוא, א"כ אינו ענין אלא בסתם נשואין כשרוצה אח"כ להוציאה ממקומה למקום אחר ובזה הרי הסברנו דודאי מועיל תנאי והסכמה מצדה ואם כפי טענתו הוא, שהסכימה ליציאתו על תנאי שהיא תרד אחריו לחו"ל הרי ויתרה על מקום הנשואין ובמקרה כזה אולי יכול גם לכופה לצאת ולא בכי הא מיירי הירושלמי, וצ"ע בזה.

אכן פשטות הדברים אינו מורה כן וגם הגר"א שכתב בטעם החילוק שבירושלמי דבזה"ז אין אשה מצוה לדור בא"י, הדגיש בדבריו, דאין על האשה לטרוח ולקיים מצוות הנהוגות בא"י בזה"ז, עיי"ש בדבריו, א"כ מוכח דגם נשים איתגייחו בחיוב המצוות הגם שאין עליהן לטרוח ולעלות לשם משום זה וא"כ עכ"פ

כשכבר נמצאת בא"י ודאי מקיימת מצוה בישיבתה שם וזה גם להירושלמי וביחוד כשהבבלי אינו מחלק גם בזה"ז בינו לבינה ושכן פסק הרמב"ם והמחבר בשו"ע שדין האיש והאשה שווים בזכות טענת העליה לא"י, א"כ ודאי שישנה גם האשה במצוה זו ולכן ברור שעכ"פ אין שום מקום לכופה לצאת מא"י ולבטל מצות הישיבה בה כמוש"נ למעלה בדברנו.

(י) כנגד זה יש לעיין בטענת ב"כ הבעל הטוען שסירובה של האשה לצאת את הארץ אינו נובע מתוך חיבתה להארץ ולשם קיום מצוותה. אלא שמנצלת בצביעות בדרך לא כשרה את הנימוק הזה בכדי להתחמק מלמלא חובותיה כלפי בעלה וכל רצונה רק לקבל מזונותיה.

טענה זו נזכרת אמנם בדברי הרמב"ם בתשובה (הוצאת אל המקורות קל"ב) בעובדה שם באיש שרצה להפחית כתובת אשתו ויעצו לו „שיבקש ממנה ללכת עמו לא"י וכו' ובא לפני בי"ד וטען לפניהם את הטענה הזאת והשיבו וכו'. מחובת האשה ללכת לא"י והדירה שם ואם לא תרצה תצא בלי כתובה וכו' וכאשר שמעו זה גדולי הקהל חרה בעיניהם על כך באמרם מכאן ואילך כל מי שישנא אשתו וירצה לגרשה מבלי כתובה יעליל עליה את הטענה הזאת ויהיה זה לסיבה לגרש רוב הנשים מבעליהם וכו'.

והשיב הרמב"ם שהמנהג „שמחרימים בשם על כל מי שעושה זה בדרך עלילה על אשתו שלא לעשותו זולתי ללכת להתברך בא"י לא זולת זה ויענה הבעל אמנ' וכו'. אמנם מה שאני רואה ובו אני מורה וכו' אין לדין אלא מה שעניו רואות הוא כך. איזה איש ביקש לעלות לא"י והוא מוחזק בכשרות ולא היה בינו ובין אשתו מריבה בשום פנים או נחייב אשתו לעלות עמו לא"י ואם יחסר אחד מתנאים הללו אין לדון עליה לעלות עמו וכו'.

וכדברים האלה כתב הרדב"ז בתשובותיו ה"ג סימן תתנב (ת"ט) ותתנג (ת"י) (ועי' תוס' הראש שלהי כתובות שלא משמע כן מדבריו).

ולפי הנוהג והפסק הזה בנד"ד שהבעל הצליח להסתדר בעבודה באמריקא וניתנת לה האפשרות לחיות שם חיים של עושר ותענוגות, ולא שמענו שהיה אי פעם מריבה בין הזוג הזה, אין להסיק שטענתה לא לעזוב את הארץ היא דוקא לא מתוך משאת נפש לארץ חמדה, כל עוד שלא הוכח זאת.

זאת ועוד שאף לוא היינו מקבלים טענת הבעל שסירובה של האשה לרדת אליו לא בא מתוך אידיאלים של מצות ישוב א"י בכל זאת אין לכופה לצאת את הארץ ולרדת אחריו לאמריקא מנימוק הלכתי אחר. שהרי שנינו בתוספתא שלהי כתובות „לא יוציאנה מעיר שרובו ישראל לעיר שרובו עכו"ם". ופסקוה כל הפוסקים להלכה ומעתה דל מצות ישוב א"י מכאן, סלק מהכא כוונותיה האידיאליות של האשה. הרי ברור שלא גרע א"י מכל עיר אחרת שרובה ישראל ואיך יוציאנה מכאן לרדת לארצות הברית למקום שרובו עכו"ם האוירה והשפה זרים לה ולרוחה.

(יא) אולם אף אם נניח כדברינו ואמנם נראה פשוט שכן הוא, שאין ביכלתו בשום פנים לכופה לצאת מא"י, כל זה מועיל לענין שלא תאבד זכויותיה באי יציאתה אליו ואינה כמורדת בסירובה זה — אף אם הסכימה לזה בשעתו — וברור שקיים דינה לגט וכתובה כמפורש בשו"ע ובמב"ט שהבאנו. אמנם עדין אין מכאן

דאיה שתהא קיימת זכותה לתביעת מזונות מבעלה כל עוד שהם בנפרד ויציאתו היתה ברשותה מבלי מרידה מצדו ולדבריו כאמור ממשיך לשהות שם ברשות וכדין, ובאנו בזה לשאלה, כששני בני הזוג נמצאים כל אחד במקומו ברשות וכדין מבלי שיוכל אף אחד מהם לכוף — מצד הדין — את השני לבוא למקומו הוא, אם יש כאן מקום לטענת מזונות, והדעת נותנת שבמקרה כזה אין מקום לתביעת מזונות. חיובם הוא מדיני אישות וכל זה כשחיים יחד כאיש ואשה, משא"כ כשהם בנפרד בלי שעבודי אישות כל שהם. כל זה כמובן כשהפירוד לא נגרם באשמתו של הבעל ואף אמנם שבמקרה כזה לא איבדה זכותה לגט וכתובה כנ"ל אם לא כשיחוייב ע"י ביה"ד לתת לה ג"פ ולהשליש כתובתה ויסרב לזה, שאז יתחייב במזונותיה כל עוד שהיא מעוכבת מחמת סירובו זה, אכן בינתים הרי לא חוייב בזה — כל עוד שאיננה תובעת גט וכתובה — וגם לא שמענו ממנו על סירוב כזה ולהיפך ב"כ הבעל הצהיר בפנינו שמוכן לתת לה גט אם תרצה בכך.

יב) בנדון דומה דן בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק אה"ע סימן ט"ז בענין זוג שהותנה ביניהם שידורו בעיר ובבית אבי האשה ועתה לא מיתדר לו להבעל במקום חמיו באשר חלה שם ואינו יכול לסבול אורא דמדינת חמיו והיו לו שם מכאובים הרבה ובא לכלל סכנה והרופאים אמרו שזה בא לו מחמת שינוי האויר של המקום בו דר חמיו כו' שכתב שם בין השאר וז"ל:

„ומעתה שני הצדדים פשוטין לדינא. אין לכוף אותו כלל וכן אין לכוף אותה ובנדון המזונות, מעבר עד היום, אם עדיין לא התרה בה הבעל ע"פ בי"ד שתדר עמו לדין פשיטא שחייב במזונות כי אולי אם היה מתרה בה והיתה שומעת מפי בי"ד שאין הבעל חייב לבוא למקומה היתה מתרצית לבא אליו אבל אחר ההתראה כו' ואז כשלא תרצה לעמוד בדין שוב יעכב מזונות עד שתדר לבסוף לדין ואז יפסקו הבי"ד גם על המזונות משעת הסירוב כי ישמעו טענתה אם יהיה לה אמתלא בדבר ובגוף הדין אם ירצה לגרשה וליתן כתובתה והיא תעכב מה תהיה בין שניהם בדבר זה צריך לשמוע טענת שני הצדדים" כו' עיי"ש.

הרי שהגאון ז"ל חוכך ומסתפק בענין חיוב המזונות ואף שלא החליט בנדון זה מכמה טעמים, הצדדים עדיין לא עמדו בדין ועדיין לא שמעו טענתה כו', כמבואר שם בפנים התשובה. מרוח הדברים שכתב, דחייב רק על מזונות העבר כל עוד לא התרו בה בי"ד שאינו מחוייב עפ"י דין לבוא למקומה, ואולי בשמעה התראה כזאת היתה מתרצית לבא אליו למקומו הוא, מוכח שבאם תוסיף לעמוד בסירובה אע"פ שבדין אין לכופה כנ"ל, לא יהיה מקום לחיוב מזונות שאל"כ ותמיד נשארת בזכותה למזונות כל עוד שלא נתגרשה למה לו הטעם „אולי כו' היתה מתרצית לבא אליו" וכן ממש"כ שלכשתעמוד בדין יפסקו על המזונות אחרי „שישמעו טענתה אם יהיה לה אמתלא בדבר" מוכח שבלא אמתלא מתקבלת מצדה על אי רצונה לבא למקומו של הבעל אין לחייבו במזונות אף שמעיקר הדין יושבת במקומה בדין עפ"י התנאי שבנשואין ושם הרי תתכן אמתלא מתקבלת מצדה מפני חילוק הארצות. ואולי גם מקום המדור אינו לפי רצונה, אם זה מנוה יפה לנוה הרע, אם זה מקום שרובה ישראל למקום שרובה עכר"ם וכו'. הן אמנם אין להביא

מדברי הנ"ב הנ"ל הוכחה גמורה לנדוננו אחרי שבעיקר החשובה לא דן בזה וכתב זה דרך אגב מבלי שנתפרשו הדברים די צרכם וצ"ע בזה.

(ג) והנה בסוגיא דשילהי כתובות שם הקשו בגמ' אהא דתנן במתני' „הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין כו' הכל מעלין לאתויי מאי כו' ואין הכל מוציאין לאתויי מאי לאתויי עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל כו' ואידי דתנא רישא אין מוציאין תנא סיפא נמי אין מוציאין כו'. ובברייתא בגמ' שם:

ת"ר הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות כופין אותה לעלות ואם לא תצא בלא כתובה כו'. היא אומרת לצאת וכו' כופין אותה שלא לצאת כו'. והקשה שם בהפלאה „קשה דל"ל סיפא דהשתא מעלין כ"ש שאין מוציאין דבמתני' משני לאתויי עבד שברח וזה לא שייך בברייתא. ונראה די"ל דהא גופא קמ"ל דלא נימא דלצאת גריעא טפי ולא סגי בהא דתצא בלא כתובה אלא דהוי דינה כמורדת דאינה מגרשה ופוחתים לה ז' דינרים כל שבת ומפסדת אפילו בלאותיה ולר' יוסי אפילו נכסים שנפלו לה. וכן להיפך בהוא אומר לצאת מוסיפין וקמ"ל דסגי בהא דיוציא ויתן כתובה ולא אמרינן דהוי כמורד וחייב במזונות ומוסיפין לה ג' דינרים בכל שבת. משא"כ לעיל במתני' דלא נקט דין גט וכתובה כלל צ"ל „אידי" וכעין זה כתב בפנ"י שם על הגמרא.

דברי ההפלאה הם בניגוד לשיטת המב"ט שהבאנו לעיל שהרי המב"ט שם מדייק מלשון הברייתא דקתני כופין, דמקודם כופין והדר אם לא תרצה תצא בלא כתובה, עיי"ש בדבריו. והוסיף שם המב"ט דהך דינא דכפיה הוא על הבי"ד שהבי"ד כופה את המסרב לעלות או את הרוצה לצאת, ולפי שיטתו ברור דכפיה זו יכולה להיות גם ע"י חיובו במזונות כשהוא המסרב או ע"י הפסד מזונות כשהיא המסרבת. ורק כשכפיה זו אינה מועילה והצד המסרב עומד בסירובו אז הוא דתצא שלא בכתובתה פ"י דלדבריו התצא בלא כתובתה היא התוצאה כשהכפיה אינה מועילה ולא שזוהי גוף ועצם הכפיה. ומדברי ההפלאה מוכח להדיא שכפיה זו אינה כוללת רק זה גופו שתצא בלא כתובתה או כשהוא המסרב שיוציא ויתן כתובתה ולא אמצעי כפיה אחרים גם לא חיוב מזונות. וכנראה שלדעתו על אף דקתני בברייתא כופין כו' ואם לאו תצא בלא כתובה היציאה בלא כתובה והחיוב לקבל גט זוהי הכפיה דמיירי בה הברייתא ולאידך גיסא כשהוא המסרב זכותה לבקש גט וכתובה זוהי הכפיה שכופין אותו.

(ד) וראה במב"ט שם בסוף דבריו שכתב „אלא שהרמב"ם ז"ל לא כתב כופין אלא תצא בלא כתובה ואפשר שהשמיט כופין כמו שהשמיט סיפא דהאי ברייתא כמו שכתב המ"מ, כונת דיוקו לדברי הרמב"ם בפ"ג מאישות ה"כ שכתב „אמר האיש לעלות לא"י והיא אינה רוצה תצא בלא כתובה, אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה יוציא ויתן כתובה" ולשון זה הובא בש"ע. ולכאורה דברי המב"ט תמוהים מאד שהרי הרמב"ם בהלכה שלפני זו הי"ט כתב ח"ל:

„בד"א מחו"ל לחו"ל או מא"י לא"י אבל מחוצה לארץ לא"י כופין אותה לעלות אפילו מנוה יפה לגוה חרע כו' ואין מוציאין מא"י לחו"ל ואפילו מנוה חרע לגוה היסה" כו'.

וכן הובא בזה"ל בש"ע, הרי שכתב להדיא דכופין ע"ז ואיך נעלם דבר זה מהמב"ט שתמה על שהרמב"ם השמיט „כופין" דלא כגירסת הברייתא שבגמ'.

אכן ברור שלא נעלמה מהמבי"ט הלכה זו שברמב"ם בה כתוב שמח"ל לא"י כופין לעלות, אלא שכונת המבי"ט להוכיח מזה שלא העתיק הרמב"ם את הברייתא בצורתה דס"ל לרמב"ם דאין כפיה מחוץ לזה שתצא בלא גט, דממה שהביא הרמב"ם בהי"ט „בד"א מח"ל לחו"ל כ"ו אבל מח"ל לא"י כופין" עדיין לא למדנו מהי כפיה זו, כי יתכן מאד שעצם האפשרות לגרשה בלא כתובה או כשהוא המסרב כשמחייבים אותו לגרש ולתת כתובה זוהי מדרכי הכפיה שנאמרו בהלכה זו וכל דיוקו של המבי"ט שישנה כפיה בכל האמצעים הנראים לבי"ד, שצד אחד יכול לכוף את השני לעלות לא"י הן בדברים הן בשוטין וכ"ו הוא מלשון הברייתא דקתני „כופין לעלות ואם לאו תצא בלא כתובה" כ"ו כמו שדייק שם, ראה בדבריו שהובאו למעלה, והרמב"ם שהביא בה"כ לשון הברייתא בהשמטת המלה „כופין" וכתב רק „אמר האיש לעלות כ"ו תצא בלא כתובה" מוכח שרק זוהי דרך הכפיה שהוזכרה בהי"ט שם. לאור זה אנו מגיעים למסקנא שאולי דברי הרמב"ם אלה שימשו יסוד לשיטת ההפלאה הנ"ל, שמלבד הפסק דין לגט — עם כתובה או בלא כתובה ובהתחשב אם הוא המסרב או היא המסרבת — אין משתמשים באמצעי כפיה אחרים נגד אחד הצדדים שאינו רוצה לעלות או שרוצה לצאת מא"י שלא כדין.

טו) משיטה זו של ההפלאה דכפיה בדין זה כוללת רק מתן גט וכתובה ולא חיוב במזונות, אף כשהסירוב לעלות לא"י הוא שלא כדין, היה אפשר ללמוד לנדון ספקנו כשכל אחד מן הצדדים נמצא במקומו ברשות ואין לכפות לא עליו לעלות לא"י ולא עליה לצאת מא"י. כמוש"נ, דאין מקום לחיוב מזונות כל עוד שהם בנפרד וזכותה להשאר בא"י במקומה היא אינה לפי"ז רק עילה לגט וכתובה כנ"ל ולא ליותר מזה.

אמנם אין ביה"ד עדיין מחליט בזה הלכה למעשה על סמך הדיוק בדברי הרמב"ם הנ"ל וביאורו של בעל ההפלאה בפשט הסוגיא במה דתנא בברייתא היא אומרת לצאת כ"ו נגד פסקו המפורש של המבי"ט הנ"ל והדבר עדיין צריך הלמוד ועיון.

ובמיוחד שדברי ההפלאה קשים להולמם לאור ההלכה שלאחר חדר"ג אין לגרש בע"כ וגם כשהבעל רוצה לתת לה גט וכתובה אינו יכול לכופה שתקבל גיטה וכל עוד שלא גירש הרי עומד בכל חיוביו כלפי אשתו. (אמנם כבר דן הרא"ם כשהבעל משליש גט וכתובה אם נפטר עי"ז מחיובו במזונותיה ולדינא לא נקטו הפוסקים כשיטתו של הרא"ם אם כי הגרי"א בספרו נחל יצחק מצוד כהרא"ם, לא נוהגים כן לדינא, וגם זה ברור שהרא"ם מיירי כשכבר עשה עובדא והשליש גט וכתובה אבל כשהדבר נוגע לכפיה ע"י בי"ד הרי בפניהם קיימת האפשרות לכופו במזונות ולמה לכופו לגט וכתובה לפני שכופין אותו למזונותיה שהרי הכפיה לגט פוגעת באשה יותר מאשר בבעל משא"כ הכפיה למזונות). ולכן נראה ברור שאם הבעל עוזב את מקום מגורי הזוג, אותו מקום שנקבע עם הנשואין, ומכש"כ כשיצא מא"י לחו"ל מזכות האשה לעכבו ולמנוע את יציאתו ומחובת ביה"ד לשמור על זכותה זו בכל הדרכים ולחייבו במזונותיה באם יצא שלא כדין ולמה לכופו לגט וכתובה כשאפשר לכופו למזונות וכדאמרו בגמ' כתובות ע"ז, עד שכופין אותו להוציא יכפוהו לזון.

יותר על כן גם בזמן הגמ' לפני חדר"ג, ג"כ מוטל על ביה"ד לכופו לעמוד בכל חיוביו לגבי אשתו ולא להשתמש מיד בכפיה למתן גט וכתובה וכמו שאמרו בגמ' הנ"ל עד שאתה כופהו להוציא כו' והמדובר הרי הוא לפני חדר"ג וההסבר הוא פשוט שגם לפני חדר"ג שאפשר לגרש בע"כ, כל עוד שלא נתקיימו הגרושין מוטל ודאי על הבעל לקיים כל חיוביו כלפי אשתו ובידי ביה"ד לכופו על כך.

לפי המבואר מובנים לנו יותר דבריו של המבי"ט בפי' הברייתא בכתובות מאשר פירושם של בעל ההפלאה והפנ"י.

אכן יש מקום לצדד כשיטת ההפלאה ודעמו וכגון שהאשה רוצה לעלות והוא מסרב שגם ע"ז נאמר יוציא ויתן כתובה בזה יתכן שאין הבעל מחויב לשלוח לה מזונות כשהוא נשאר לבדו בחו"ל והיא עלתה לא"י ואם כי שמזכותה לעלות לא"י כפי המבואר אבל מאידך יתכן שאין הבעל קשור אליה עד כדי כך שיהיה נאלץ ללכת אחריה ומזכותו להשאר במקומו והאשה זכאית רק לתבוע גט וכתובה, היינו שאין ביכלתו להפריע לה מלעלות. אכן אינו משועבד לה במקרה זה ללכת אחריה או לזונה ולפי המבואר לעיל בנקודה זו חולקים המבי"ט והפלאה והפנ"י. וראשון סובר שיש לכופף את הבעל ללכת אחרי האשה לא"י וכופין אותו ע"ז ומחייבים אותו במזונות וכו' עד שישמע להוראה זו (מובן שדברנו אלה מוסבים בזמן הבית, משא"כ בזה"ז אין לכופף להבעל לעלות לא"י כפי שכתב שם המבי"ט מכמה טעמים). והאחרונים סוברים שמלבד הכפיה לגט וכתובה לא קיימת כפיה אחרת וכמו שהדגיש הפנ"י בתוך דבריו "דע"י שאנו כופין אותו להוציא וליתן כתובה אפשר דניחא ליה באשתו ועוד דכתובה מרובה וקרוב הדבר שילך אחריה, וכ"ש איפכא בכפיית האשה דמסתמא תלך אחרי"ו הרי ברור מדבריהם שזוהי הכפיה היחידה המשמשת אמצעי לחץ נגד אחד הצדדים באם מסרב לעלות לא"י.

וכן מורין דברי הרדב"ז חלק ג' שאלה ת"ט "מעשה בלאה שאמרה לעלות לא"י ולא רצה בעלה לעלות עמה ולא לתת לה הוצאה והיא אומרת יש לי מנכסי נדוניא זהו אינו רוצה וכו', תשובה, הבו דלא להוסיף עלה דהא תגן הכל מעלין לא"י ואם לא רצה יוציא ויתן כתובה והכי קיי"ל" וכו' הרי דכתב שצורת הכפיה היא רק ע"י מתן גט וכתובה.

(טז) בדבר דיוקו של המבי"ט הנ"ל בהרמב"ם שהשמיט בה"כ את המלה "כופין" שלכאורה נסתרים דבריו ממש"כ הרמב"ם בהי"ט הנ"ל, אפשר גם לומר בדרך אחרת והיא דהנאמר ברמב"ם בהי"ט "בד"א כו' אבל מחו"ל לא"י כופין" כו' כונתו רק לזה שמעלת א"י מבטלת את זכותה שלא לצאת מנוה יפה לנות רע או ממקום שרובו ישראל למקום שרובו עכ"ם ואין כאן המדובר על דין העליה לא"י מארץ לארץ אחרת אלא אפילו באותה ארץ עצמה דיכול להוציאה מעיר לעיר אחרת או מכפר לכפר אפ"ה אינו יכול להוציאה מנוה היסה לנוה הרע וכו' ובוה כתב הרמב"ם כשהמדובר מחו"ל לא"י אף כשאין בזה חילוק ארצות מדין ארצות החלוקות לענין נשואין וכגון שהמקום בו נמצאת בחו"ל אינו חלוק מא"י מגדר תנאי הישוב והיה בדין שיוכל להוציאה, באותה ארץ עצמה מעיר לעיר כו'. אכן התנאי לזה שגם המדור יהיה אותו מדור כמו זה שדרה בו עד עתה או כשמסכימה לעלות לא"י ורק שדורשת שיעמיד לה אותם תנאי דיור כמו בחו"ל אותו נוה יפה וכו' בזה חלוק

דין א"י שמפאת קדושתה אין בה טענת אותו המדור או טענת עיר שרובה ישראל וע"ז באמת כופין בכל אמצעי כפיה וכפשטות הלשון כופין שמורה על כפיה ממש משא"כ בה"כ המדובר להעלותה מארץ אחרת לא"י נגד רצונה, היינו שאינה רוצה לשנות את מקומה לארץ אחרת מוז שהיא דרה בה, בזה כתב הרמב"ם רק תצא בלא כתובה ולא הזכיר שיש בזה כפיה אחרת מחוץ לגט וכתובה וזהו דיוקו של המבי"ט בלשון הרמב"ם, היינו שהרמב"ם בהי"ט שנה את הנאמר במתניתין ומה שדיוקו בזה בגמ' ובה"כ שנה את הנאמר בברייתא שבגמ' בשינוי לשון שלא הזכיר „כופין” כגירסתנו בגמ', אם מתוך שכך היתה גירסתו בברייתא אם מתוך שהחליט כך להלכה מאיזה טעם שהוא.

יז) בעיקר דינו של המבי"ט שכתב דאף בהתנה עמה שלא להוציאה ממקומה כו' יכול הוא לעלות לא"י ואף שאין בידו הוא לכופה מחמת תנאו עדיין ביד כופין אותה וכו' יש להעיר שבשו"ת הר"ן סי' ל"ח (הובא לעיל בדברינו) כתב שלא כדבריו, בנדרון דומה כשהבעל נשבע לעלות לא"י והאשה מחמת מקום נשואיה מסרבת ללכת איתו וגם מסרבת לקבל גט ממנו שכתב בין השאר וז"ל:

„ולא עוד אלא שאני אומר שאף לעבור לא"י אינו רשאי שאע"פ ששינוי הכל מעלין לא"י, היינו לענין שאם היא אינה רוצה לעלות תצא שלא בכתובה וכדאיתא בכתובות בברייתא שבגמ' אבל כל שלא נתן לה גט כיוון דמיחייב לה בשאר כסות ועונה לא כל הימנו לעקור לאו זה בידיים משום ישובו של א"י. וכ"ת יתן לה גט שהרי האשה מתגרשת בעל כרחא... אף בזה אינו רשאי מפני הקנס שיש בדבר מצד המלכות כאשר אמרתם ולא עוד אלא שאנו מוחזקים שיש חרם הקהלות בדבר או חרם רבנו גרשום ז"ל ודבר זה פשט איסורו בכל ישראל... וכיון דלגרש אינו רשאי, אף להניחה עגונה ולילך לא"י אינו רשאי ונמצא דקרוב הדבר ששבועה זו אינה צריכה היתר חכם אלא בטילה היא מאליה” כו' עיי"ש.

דברי הר"ן אלה הם שלא להלכה שהרי בשו"ע נפסק כנ"ל דבאמר הוא לעלות והיא אינה רוצה תצא בלא כתובה ואם כדבריו דכשאינו יכול לגרשה כעת בע"כ מחמת החרם תו אינו רשאי לעגנה ולעלות לא"י שלא ברצונה, היה צריך המחבר לומר שכעת לאחר החר"ג שלא לגרש בע"כ שונה הדין ומדסתם מוכח פשוט דגם לאחר חדר"ג רשאי הוא לעלות לא"י בין אם תרצה לקבל גט בין אם תסרב. ומלשון הר"ן הנ"ל מוכח דגירסתו בברייתא שבגמ' היה כן שאם אינה רוצה לעלות תצא שלא בכתובה ולא גרסינן שם „כופין אותה לעלות” כגירסתנו בגמ' וכמו שדייק המבי"ט מלשון הרמב"ם שג"כ כחב רק תצא שלא בכתובה והשמיט הא דכופין, א"כ במסרבת לקבל גט ליתא לכפיה אחרת מחוץ למתן גט דאל"כ ומעיקר הדין אפשר לכופה, אף שאסור לגרשה בע"כ מכח החרם, למה לא יכפנה עכ"פ במניעת שארה וכסותה. אכן מלשון המחבר מוכח להלכה דלא כדברי הר"ן כמוש"כ, מדסתם ולא ביאר מה דינה כעת אחר חדר"ג.

יח) באשר לטענת ב"כ הבעל שבכלל אין בדעתו של הבעל לשהות שם בארה"ב רק מספר שנים, לדבריו עד חמש שנים, דבר שאמנם אינו מתקבל על דעת ביה"ד לאחר שעשה מאמצים להתאזרח שם, אכן אם כדבריו הרי שאלת יציאתה

אליו היא גם כן רק לזמן ובוה יש מקום לעיון אם ביציאה לזמן יש משום איסור לצאת מא"י לחו"ל, ובאם אין בזה איסור הרי לכאורה אין בזה, שהיא נמצאת בא"י, משום טענה שלא תבא אליו כפי דרישתו.

והנה בשה"ג בפ"ג דשבועות כתב דאין בזה איסור וכה דבריו שם, שדן בזה אם יש מצוה ללכת לא"י ע"מ לשוב וז"ל:

„ואפילו למ"ד דהאידינא מצוה ללכת לא"י היינו דוקא ע"מ לדור אבל ההליכה ע"מ לצאת אין בה מצוה, דכי היכי דהיציאה ע"מ לשוב אינה עבירה כך ההליכה ע"מ לשוב אינה מצוה, דעיקר ההליכה והיציאה תלוי בדירה וכן יש בתשב"ץ בשם מהר"ם ז"ל כו'.

א"כ בדבריו מפורש דביציאה לזמן אין איסור, אכן לא נתבאר בדבריו כמה הוא לזמן ומהו הגבול בין לזמן ליציאת קבע. וממש"כ „דעיקר ההליכה והיציאה תלוי בדירה" מוכח להדיא דכונתו לאדם שגר כאן בא"י ופה דירתו ויוצא רק לתקופה קצרה לרגלי עסקיו וכו' מבלי שיעקור את דירתו מכאן, א"כ אין זה דומה לנדוננו כשעקרו דירתם מא"י מכל וכל ורק טוען שבדעתו לשוב לקבוע פה דירתו כעבור מספר שנים, ואיסור היציאה מא"י לחו"ל, אולי אינו תלוי בדעתו לחזור או לא, כי אם איפה שקבועה דירתו ולעקור דירה מא"י לחו"ל בכל ענין ואופן יתכן שאסור, דמי יודע מתי יתרמה לו לחזור, אף שכעת דעתו לכך.

וראה בגמ' ב"ב צ"א א', ת"ר אין יוצאין מא"י לחו"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע כו' עיי"ש. ומוכח מהגמ' דאף ביציאה לזמן אסור אם לא כשיש רעב ויוקר בלתי מצוי וברשב"ם שם בד"ה אין יוצאין כתב בטעם הדבר „שמפקיע עצמו מן המצוות". יש על כן להבין שביציאה מא"י לחו"ל משני גדרים אתינן עלה משום ביטול מצות הישיבה בא"י, שלדברי הרמב"ן יש בזה משום מצות עשה אף בזה"ז כנ"ל שהבאנו דבריו ואף לאלה הסוברים שאין זו מצות עשה עכ"פ נמנו בזה בחז"ל הרבה מעלות וכדקאמר בגמ' בסוף כתובות כל הדר בא"י כו' עיי"ש, ומשום קיום מצוות הנהוגות בא"י יום יום. והש"ג מיירי מדין האיסור של ביטול מצות הישיבה בא"י ובוה שפיר קאמר דביוצא לזמן מבלי שעקר דירתו מא"י אין משום עבירה דעדיין לא ביטל ישיבתו ע"י יציאה ע"מ לחזור, והסוגיא בב"ב ותרשב"ם שם מיירי מדין קיום המצוות הנהוגות בא"י וזה ודאי דבכל יציאה שהיא מפקיע עצמו מן המצוות, לוא גם לזמן. וראה בפאת השלחן ס"ב ס"ק כ"ח ובמשפט כהן ס"י קמ"ז מש"כ בזה, אם גם ביציאה ע"מ לחזור צריך לצורך מצוה ללמוד תורה או לישא אשה וכו' או דבע"מ לחזור מותר בכל ענין גם שלא לצורך מצוה עיי"ש.

עכ"פ ברור דבישיבה בא"י יש תמיד משום מצוה הן מדין מצות ישוב א"י הן מדין קיום המצוות הנהוגות בה ואף אם נאמר דביציאה לזמן גם שלא לצורך מצוה אין איסור בדבר מ"מ ברור דיש בזה הפקעה מן המצוות ומכש"כ בנדוננו שע"י יציאתה נעקרת דירתה מפה ומי יודע אם תהיה אפשרות לחזור ולכן הדין נותן שמזכותה שלא לצאת גם אם באמת בדעתו לחזור לא"י כעבור כמה שנים כמוש"נ.

ואשר לטענת ב"כ הבעל דקים ליה כשיטת ר"ח כהן שבתוס' שאין בזה"ז משום מצוה לעלות לא"י, בנד"ד כשהמדובר לצאת מא"י, יתכן שגם ר"ח כהן יודה בדבר ובר מן דין הרי כבר הכריעו הפוסקים להלכה דלא כשיטתו זו וראה בכנה"ג שכן דעת

כל הפוסקים ובמהרי"ט שו"ת יו"ד סי' כ"ה שכתב דשיטה זו תלמיד טועה כתבה עיי"ש והשו"ע להלכה פסק כנ"ל דגם בזה"ז הוי מצוה וגם טעם סכנה ליחא בזמננו כשב"ה אין משום סכנה לעלות ואפשר לקיים פה מצוות למי שרוצה בכך באין מפריע ב"ה, אכן למעשה אין לכופו לעלות מהטעם שהבאנו בשם המבי"ט, דהוי מצוה שמתן שכרה בצדה ודאגת הפרנסה כשלבנו נוקפו וכו' וכל המדובר בנדוננו אם יש לחייבה לצאת מא"י ובוה בררנו דזכותה בכל ענין ואופן שהוא להשאר בא"י ולא לצאת ממנה, לוא גם לזמן ע"מ לחזור.

יט) סלקינן לדינא דלוא היה ברור שהאשה הסכימה בזמנו באמת לצאת אתו לחו"ל ולעקור דירתם לשם כפי דברי הבעל וב"כ, דאז, כפי שבררנו, אף שמזכותה היא לחזור בה מהסכמתה לצאת ורשאית להשאר במקומה בא"י. אכן מאחר שגם הוא יושב במקומו כדין ואין לכופו לעלות לא"י כנ"ל, היה מקום עיון אם חייב במזונותיה כמוש"ג, וקשה היה להוציא ממנו לאחר כל הספקות כנ"ל. אבל בנדון דידן הרי האשה מכחישה וטוענת כנ"ל שהסכימה רק ליציאתו הוא כתייר ע"מ לחזור ארצה ואף פעם לא ויתרה על זכות מקום נשואיה ושני הצדדים לא הצליחו להוכיח טענותיהם, משום כך כל עוד הבעל לא השליש גט וכתובה הרי הוא עומד בחיובו למזונותיה.